

A nevem Munk, Munk Artúr

A Munk Artúr életéről és munkásságáról készült irodalmi kiállításról

Munk Artúr író, orvos hagyatékának feltérképezése 2016 elején – születésének 130. évfordulóján – kezdődött azzal a szándékkal, hogy ugyan-ezen évben irodalmi kiállítás nyíljon munkásságáról.

A Szabadkai Városi Múzeum művészeti, valamint történeti osztálya őriz Munk-hagyatékot: (író/munka)asztalát, róla és családjáról készült fotókat, orvosi cégérét, egy általa készített festményt. A 2016-os év eleji, a vajdasági sajtóban megjelent felhívás alapján – mely szerint a kiállításra tárgyakat, kéziratokat, fényképeket gyűjtenek magánszemélyektől, intézményektől –, Munk Artúr két unokája, az Újvidéken élő Aleksandra Hesse, valamint a Szlovéniában élő Stela Munk nagyapjuk szecessziós fényképalbumát, orvosi táskáját, pecsétjét, kézíratait adták kölcsön a kiállításra a Szabadkai Városi Múzeumnak (1. kép). Az átadásról, melyen e szöveg szerzőjén kívül jelen volt Ninkov K. Olga művészettörténész, fényképsorozat és filmfelvétel¹ készült. Utóbbi a kiállítás egyik fontos része lett, ugyanis azokat a perceket tárja a nyilvánosság elé, amikor az unokák a fényképalbumot nézve a családjukról beszélnek, visszaemlékeznek a családi eseményekre, élethelyzetekre.

Időközben a Bori Imre irodalomtörténész hagyatékában található Munk Artúr-kéziratokat, tárgyakat az örökösök a Szabadkai Városi Múzeumnak adományozták, így a gyűjtemény áttanulmányozása, feltérképezése elkezdődhetett (2. kép). A hagyatékban szerepel a *Köszönöm addig is...* című Munk Artúr-önéletrajzi regény autográf, valamint géppel írt verziója, a *Bácskai lakodalom* című regényének vázlatai javításokkal, több munkájának teljes vagy hiányos autográf irata, valamint újságokban megjelent publicisztikái is.

¹ Gaszó Orsolya fényképsorozata és filmfelvétele.

A Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratárában található Munk Artúr azon dokumentumai, melyek életéhez, családjához, a háborúhoz köthetők: jegyzetek, születési, anyakönyvi kivonatok, az első világháborúban szerzett érmek, fotók. Mivel a hagyatékrész leltározása még nem készült el, az anyagot nem lehetett kölcsönözni kiállításra. Szkennelt verziójú levél, fényképek kerültek Komáromi Csaba jóvoltából a szerző kiállításépítő koncepciójába, valamint a megvalósult tartalomba.

A szabadkai Gubás Jenő és Ágota is központi szerepet játszott a tárgy-kölcsönzésben. Tőlük került a kiállításépítésbe Munk Artúr első világháborúban írt naplója, fényképei, a Weil Erzsébet által készített gipsz Munkmellszobor, egy Oláh Sándor-festmény, melyen Munk György, az író fia látható, és néhány használati tárgy.

A szabadkai Történelmi Levéltár gyűjteménye őrzi a Munk Artúr szüleinek házasságkötéséről szóló dokumentumot, az író születési anyakönyvi kivonatát, szabadkai főgymnasiumi előmenetelét, egyetemi éveinek kérelmeit Szabadka főispánjához, melyeket a kiállítás rendelkezésére bocsátottak. A Szabadkai Városi Könyvtár gyűjteményében található a szabadkai Főgymnasium irodalmi önképzőkörének füzete, amelyben – többek között – Munk Artúr-autográf is szerepel. A kiállítás ezt az értékes műtárgyat is kölcsönkapta a könyvtár állományából, valamint további Munk Artúr-köteteket.

A kiállítás anyagának gyűjtése mellett a szerző és csapata bejárta a Munk család leszármazottaival azon szabadkai helyszíneket, melyek az irodalmi és orvosi munkásságához szorosan kötődtek. Rendelőjének szecessziós épülete az egykori Sava Tekelija utcában (ma Karadorde út) még ma is áll. A ház tulajdonosa ma is annak a családnak a leszármazottja, akitől Munk Artúr bérelte az épületen belül a rendelőt, és akinek a portróját Munk Artúr festményen örökítette meg.²

Gulyás Gabriella és H. Bagó Ilona kiemeli az irodalmi emlékházak, kiállítások látogatása kapcsán, hogy azon gesztus „olyan, mintha találkoznánk vele” (GULYÁS–H. BAGÓ 2016; 106), azaz az íróval. Anne Trubek kritikus szerint viszont az irodalmi emlékházak az elmúlás és a melankólia helyei: az ott kiállított és látott tárgyak kapcsán válik nyilvánvalóvá a látogatóban, hogy nem válhat eggyé az íróval, hiányát tapasztalja, nem pedig a halhatatlanságát, ahogyan azt a művek olvasása generálja. A kultuszkutatók szerint az emlékházak látogatása nem erősíti a szövegek értelmezését, csak a mítoszokat élteti. Ezek a megállapítások ugyanúgy átültethetők iro-

² Munk Artúr festménye Konc Félix úrról a Szabadkai Városi Múzeum művészeti gyűjteményében található.

dalmi kiállításokra is, ezért elkerülhetetlen, hogy a kiállítás az író néhány személyes tárgyán túl ne mozgósítson irodalmi szövegeket.

A múzeumelméletben jártas Uwe Wirth arra hívja fel a figyelmet, hogy nemcsak a kiállított tárgy üzen, hanem a kiállító, azaz a szerző is közszemlére teszi ideológiai, történelmi helyzetét a kiállított tárgyakon. Innen ered a *metamúzeum* kifejezés. El kellett tehát dönteni, hogy Munk Artúr irodalmi munkásságát és az összegyűjtött, kölcsönkapott kéziratokat, fényképeket, tárgyakat áttanulmányozva milyen sarokkövei, pillérei lesznek a kiállításnak. Ezzel a momentummal egy időben lett véglegesítve, hogy a Szabadkai Városi Múzeum kiállítóterei közül melyik lesz az irodalmi kiállításé, így a tér adottságai játszottak legnagyobb szerepet a kiállítás felépítésében és tagoltságában. Ahogyan Munk Artúr életútján kronologikusan halad végig a kutató (gyermekkor, iskola, egyetem, orvosgyakornok, első világháború, hadifogoly, házasság, gyermek, írói munkásság, orvosi lét, család, halál, kultusz), a terem adottságait bejárva az óramutató járásával megegyezően a főajtótól, ahonnan a látogató belép, a terem tagoltsága éppen megfelelő volt ezen életút felépítésére. A kiállítás forgatókönyvében elrendeződött tehát a kiállítási kísérőszövegek, tárgyak, kéziratok, fényképek sorrendje. A fényképekről, kéziratokról készült munkafénymásolatok a kiállítóterben lettek rögzítve a falakra, segítségként a kiállítás szerzőjének; a múzeum raktárállományában lévő és kölcsönkért tárlók, posztamensek, szekrények mozgásba lettek hozva a kiállítani kívánt tárgyak nagysága és mennyisége fényében.

A kiállításrendezés ezen fázisában kezdte meg kiállításépítési munkáját Pesti Attila építész a téren belül. Elkészült először a terem háromdimenziós verziója, hogy azt a leendő fényképekkel, tárgyakkal, tárlókkal szimulálja az építész, hogyan nézne ki a tér ezen elemekkel megtöltve (3. kép). Továbbá a falak virtuálisan megteltek két dimenzióban a kiállításra szánt fényképekkel – ez a munkafolyamat „képletes” forgatókönyvként lett definiálva (4. kép). Így a látványvilággal szembesülve egyértelművé vált, milyen nagyságban érdemes a fényképeket, dokumentumokat nagyítani a terem és a falak adottságaihoz mérten, valamint hova érdemes tárlókat, posztamenseket helyezni.

Az irodalmi kiállításon belül megjelenő valós kéziratok, könyvek, levelek kiállítása külön figyelmet igényel, ugyanis egy-egy erős látványvilágú kiállításban háttérbe tud szorulni a szöveg, vagy azon műtárgy, mely kéziratot hordoz. A kiállítási formának mindenféleképpen ki kell emelnie a műtárgyat a megszokott síkból. A kéziratok olvasható magasságban a tárlókba kerültek, a könyvek pedig egy ritkábban alkalmazott technikával üveg, fa és fém együtteséből tervezett és erre az alkalomra gyártott kap-

szulákban lettek elhelyezve, kiemelve a könyveket a fal síkjából, megszo-
kott kiállítási formájukból (5. kép). A kiállítási fallal merőleges síkot alkot
így a műtárgy, ezzel a látogató a könyvet minden oldaláról megtekintheti.
A szerző az áttekinthetőség alapelvét tartotta szem előtt, azaz Munk Ar-
túr irodalmi munkássága kapcsán minden megjelent kötete egy függőleges
síkot kapott a falon, és ezen síkon belül különböző kapszulákban szerepel-
nek a kötet kéziratjai, gépiratai, jegyzetei, majd a különböző kiadásai, azaz
a könyv születését követhetik nyomon az érdeklődők a jegyzettől, kézirat-
tól a kötetig. A könyvek, kéziratok közötti mezőkben kétnyelvű szöveg
követi végig Munk Artúr irodalmi munkásságát (6. kép).

A kiállítás többsíkú: elsősorban Munk Artúr regényes életútjába ad
betekintést életrajzi adatokra alapozva, műtárgyakkal, fényképekkel, kéz-
iratokkal, dokumentumokkal segítve a megértést, másodsorban ezekről
a megállókról az író önéletrajzi regényének, a *Köszönöm addig is...* című
munkának megfelelő szöveghelyei reflektálnak mindezen momentumok-
ra. A kiállítás történetének megértésekor mindenkinek önálló olvasa-
ta lesz, hiszen azt a környezeti kontextus és az egyéni szándék is variál-
ja. Nemcsak a narratív, horizontális szálat követhetjük, hanem a rétege-
ket felismerve a vertikális utak is járhatóak lesznek. Rákai Orsolya sze-
rint azért megyünk irodalmi emlékházba, kiállításra, mert az író kapcsán
„»tudjuk, ki volt«, sőt magát a házat is ezért hozzuk létre, s a tárgyakat is
éppen ezért gyűjtjük – a kegyelet és az ereklye vallásos kultusból száрма-
zó fordított hitelesítő logikája szerint. E »tárgyak«, illetve szövegdarabok
egy (többnyire narratív) szövegben találják meg helyüket, s az így elfoglalt
hely adja meg jelentésüket is, ami egyszersmind azt is jelenti, hogy min-
den egyéb lehetséges jelentés irreleváns. Ezek a »tárgyak« irreálisak: nem
tárgyként, hanem narratív elemként, sőt, egy bizonyos narratíva elemeként
tekintünk rájuk. A szöveg érvényteleníti / felülírja / elfedi / megkonstruál-
ja a valóságot” (RÁKAI 2006; 113). A kiállítás központi eleme Munk Ar-
túr (író/munka)asztala, mely kiemeltséget nemcsak a térbeli központi el-
helyezés biztosítja, hanem az asztalnak egy térbeli elemre való rátétele is,
mely gesztust a szakirodalom a white cube-elméletével azonosít, mely sze-
rint a fehér kockával a mesterséges múzeumi térben a tárgy bekeretezhe-
tő, kiemelhető. Az asztal rezonanciája, azaz a tárgy ereje ezáltal még job-
ban fokozódik, összefüggések kiderítését szolgálja, de létrejöttét és hasz-
nátát is feltételezi (7. kép).

A horizontális narratíva első megállóhelye a *gyermekkor* eredeti doku-
mentumokkal, nagyított főgymnasiumi tablóképpel (Petőfi Irodalmi Mú-
zeum tulajdona), életrajzzal, valamint a megállóhelyet idéző kétnyelvű ön-
életrajzi regénybeli szövegrésszel. Azokon a megállóhelyeken (*hajóorvosi*

lét, valamint az *első világháborús időszak*), ahol tárgyi elemet nem sikerült kölcsönkapni a közgyűjteményektől, magángyűjtőktől, a tárgyak, dokumentumok szkennelésével, fényképezésével vált elérhetővé a műtárgy. Ezen elemek az installáció által a horizontális síkból kiemelkednek (8. kép). Az orvosi rendelőjének terét a kiállítótér segíti, hiszen a terem adottságait kihasználva az utcatest felé félkör alakban terjeszkedő térben található orvosi rendelőjéről, orvosi munkásságáról a fényképek az önéletrajzi regény megfelelő szöveghelyeivel, a tárlókban pedig orvosi műszerek, az orvosi táskája, cégére, pecsétje, papírnehézeke. Az intimitás terét, a *családot* jelöli az egykori szobabelsőjét idéző óriásnyomtatvány, mely feleségét, Elzát, valamint fiát, Györgyöt ábrázolja. Ezen a megállóhelyen található a szobabelső további eleme, Oláh Sándor festménye Munk Artúr fiáról, mely egykor valóban a lakterük eleme volt. Ennek a szegmentumnak eleme a múzeumpedagógiai, interaktív rész is: a Hangya András által készített Munk Artúr-szövegillusztrációk satírozhatók, mellette képernyőn nézhető az albumot lapozgató Munk-unokák történetmesélése, valamint érintőképernyős felületen³ tanulmányozható két nyelven Munk Artúr élete és irodalmi munkássága. Gyurik Melinda papír- és könyvrestaurátor könyvkötői munkáját dicséri a vélemények könyve, valamint a lapozható album, melybe többnyire a kiállításban nem látható fényképek kerültek, valamint a kiállítás utóélete. A lét végét, valamint a *kultuszt* az utolsó megállóhely jelöli, mely színvilágával is – a feketével – a lezárást jelenti, segíti. Itt jelenik meg az író eddig ismert utolsó levele, valamint a Weil Erzsébet által készített gipsz mellszobor, melynek bronz változata a Szabadkai Zeneiskola mögötti tér eleme.

A kiállításban a központi elem(ek) piros színnel jelöltek, így nemcsak az asztal emelkedik ki egy piros emelvényen, hanem Munk Artúr kiskanalja is a piros posztamensen az ehhez kapcsolódó megfelelő szöveghellyel a *Köszönöm addig is...* című önéletrajzi regényéből. A kiállítás utolsó és egyben legnagyobb piros darabja a Munk vezetéknevű betűiből kiállított többméteres látványelem, mely ellensúlyozza a kiállítást uraló semleges színeket, megtöri a horizontális narratívát (9. kép).

A kiállításnak egységes látványnyelve, vizuális identitása van: a tárlókon, az albumon, a vélemények könyvén, a kiállítást népszerűsítő videón, a Szabadkai Városi Múzeum ajtajától a kiállítótérig vezető úton Pesti Attila által tervezett Munk-logó egységesíti az összképet.

A digitális storytelling jól alkalmazható a kiállításban, ugyanis az információ digitális formában van tárolva, szegmentumokból áll össze a ki-

³ Mirnics Gyula munkája.

állítási tartalom, és ezen szegmentumok sorrendje változtatható igény szerint. Kronológiai sorrendben, olyan témakörökben, melyekkel a kiállítás is dolgozik, érintőképernyős felületen láthatók fényképek, kétnyelvű szövegek, videók Munk Artúr életéről és munkásságáról, valamint a kiállításépítés folyamatáról és a kulisszatitkokról. A multimediális technológiára építve a horizontális történetmesélés új logikára épül, és így újszerű kommunikációs modellt mozgósít a kreativitás és az élményszerűség formanyelvével. Ezáltal egyéni olvasatokkal bővül a látogatói kör. Ezen új technológiával egy újabb eltérő szintű befogadói elvárásnak, interpretációs közegnek tesz eleget a kiállítás a kétnyelvű tárlatvezetések⁴ mellett.

A kiállítás megnyitását⁵ megelőző egy hónapban, a kiállításépítés folyamatában kezdett kommunikálni a kiállítás és e sorok szerzője egy internetes közösségi portálon *Munk Artúr Exhibition* név alatt a közösségi tér résztvevőivel. Az installálásról, kiállításépítésről megosztott fényképek, kulisszatitkok másfél ezer emberhez jutottak el. A megnyitóról, valamint a kiállításról szóló cikkek megosztása óta az oldal a kiállításához kötődő foglalkozásokról, tárlatvezetésekről tudósít, azaz a kiállítás utóéletéről.

Irodalom

GULYÁS Gabriella–H. BAGÓ Ilona (2016): Lépkedek haza... A magyar irodalmi emlékházak megújulása = *Múzeumcafé*, 55–56. 101–138.

LAKNER Lajos (2000): Irodalmi kultusz, identitás, legitimáció. In KALLA Zsuzsa (szerk.): *Az irodalom ünnepei*. Kultusz történeti tanulmányok. Agroiinform Kiadó és Nyomda Kft., Budapest, 148–169.

RÁKAI Orsolya (2006): Séta a zsinór mögött? (Vázlat az irodalmi kultuszról mint a „komplementer olvasás” egy sajátos esetéről). In Uő: *Utazások a fekete királynővel*. Kijárat, Budapest, 107–119.

Függelék

Munk Artúr 1886. május 25-én született Szabadkán. Apja Munk Gyula vagyontalan magánhivatalnok, anyja, Müller Flóra, háztartásbeli volt. Tízéves volt, amikor meghalt édesapja, majd 1899-ben anyja is elhunyt, rokonai nevelték. Gimnáziumi osztálytársa volt Brenner József, a későbbi Csáth Géza. Az irodalmi önképzőkörben *A kályha* című írásáért dicséretet kapott. Középiskolai tanulmányai alatt önmagát tartotta el: gyengébb tanulmányi eredményű gazdag diákokat tanított. Munk Artúr 1904-ben tett érettségi vizsgát. 1904 és 1909 között Bu-

⁴ Bába Anikó, a Szabadkai Városi Múzeum múzeumpedagógusa ingyenes tárlatvezetéseket tart általános és középiskolásoknak.

⁵ 2016. december 28-án a Szabadkai Városi Múzeumban nyitotta meg a kiállítást Hicsik Dóra könyvtáros és Tilly Róbert, Munk Artúr *A repülő Vucsidol* című kötetének szerb és horvát nyelvre való fordítója.

dapesten orvostanhallgató volt. 1909. október 23-án orvosdoktori oklevelet szerzett, közben egy évig (1907) szolgált katonaként. Cselédkönyves orvos lett a pesti Rókus Kórházban, 1911 és 1913 között a pesti Szent János Kórházban dolgozott, közben hajóorvosként a Cunard Line hajóin is megfordult. 1913-tól 1914. augusztus 1-jéig orvosként dolgozott a Knin–Ogulin közti vasútvonal építkezésén. 1914. augusztus 1-jétől 1917. július 8-áig katonai orvos volt az első világháborúban. Munk Artúr volt a szerkesztője a *Ludwig Baka* nevű tábori újságnak. 1917 júliusában orosz hadifogoly lett. A Vörös Hadseregben és a hadifoglyoknál is orvosként dolgozott 1921. június 15-éig. Szabadkára való visszatérése után mint magánorvos és mint körzeti orvos-helyettes munkálkodott. 1944. december 15-étől 1945. november 5-éig a harmadik hadsereg katonai járványkórházának vezetője, főorvosa volt Szabadkán. A szegények orvosaként jellemezték. 1955. november 8-án hunyt el. A Bajai úti temetőben nyugszik Szabadkán.

1906-ban folytatásban jelent meg a *Bácskai Hírlap* regénymellékleteként a Csáth Gézával és Havas Emillel közösen írt szövegük *A repülő Vučidol* címmel Oláh Sándor illusztrációival. Kötetben először 1978-ban jelent meg Dér Zoltán utószavával posztumusz kiadványként az Életjel Kiadónál. A Magvető Kiadó 1980-ban, a Lazi Kiadó 2001-ben jelentette meg. Szerb nyelvre Tilly Róbert fordította le 1996-ban *Leteći Vučidol* címen, melyet a szabadkai *Rukovet* című folyóirat közölt 1997-ben (*Rukovet*, XLIII. évf., 1–3. szám, Szabadka, 1997, 80–108.). Horvát nyelven, szintén Tilly Róbert fordításában, 2013-ban jelent meg *Leteći Vučidol* címen Szabadkán a Horvát Akadémiai Társaságnál. *A nagy káder (Egy pleni feljegyzései a forradalmi Oroszországból)* című regénye 1930-ban, a Pantheon kiadásában jelent meg. *A hinterland (A mögöttes országrész háborúja)* című regénye először 1933-ban a szabadkai Minerva Rt.-nél látott napvilágot Fischer József fedőlaptervével. A kemény fedelű *A hinterland* című kötetet a Jugoszláviai Magyar Regénykönyvtár sorozatban jelentette meg a Forum Könyvkiadó Bori Imre utószavával 1981-ben. *Köszönöm addig is... (Egy orvos életregénye)* című önéletrajzi regénye 1953-ban, majd 1956-ban jelent meg az újvidéki Testvériség-Egység Könyvkiadóvállaltnál. 2005-ben *Bohlonaj, gospod doktor!* címmel szlovén nyelven is kiadták Munk Artúr unokájának, Stela Munknak a fordításában. Munk Artúr első világháborúban írt *Naplóját* 1996-ban közölte az *Üzenet* folyóirat, 1999-ben jelentette meg posztumuszként az Életjel Kiadó. *A Bácskai lakodalom* című regény kézírata az 1930-as években készült. Csak halála után, posztumusz kötetként jelent meg 1961-ben a Forum Könyvkiadónál Hangya András fedőlaptervével. A kötetet a Forum Könyvkiadó 2016-ban újra megjelentette Vass Szabolcs grafikus rajzaival. Munk Artúrnak számos publicisztikai írása ismert, ennek feldolgozása folyamatban van.

A kiállítási csapat

Munk Artúr hagyatékának összegyűjtője, kutatója és a kiállítás szerzője:
Gaszó Hargita muzeológus

Látványtervező: Pesti Attila építész

Szakmunkatárs: Ninkov K. Olga múzeumi tanácsos, művészettörténész;
Gyurik Melinda könyv- és papírrestaurátor

Informatika: Mirnics Gyula, Tolnay György

Fordító: Draginja Ramadanski (*Köszönöm addig is...* szövegrészletei),
Csiszár Molnár Anna (kísérőszöveg)

Lektor: Apostolović Celluska Márta

Fotó: Kolovics Svetlana

Videó: Gaszó Orsolya

Recenzens: Hicsik Dóra

A Szabadkai Városi Múzeum és Topolya Község Múzeumának közös kiállítása.

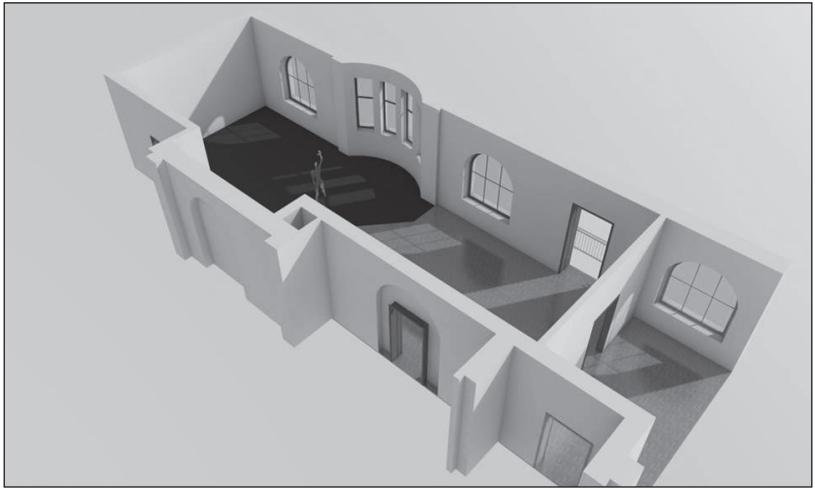
Támogató: Szekeres László Alapítvány, Magyar Nemzeti Tanács, Europetrol,
Stirol, Hompot Pincészet.

1. kép. Aleksandra Hesse, Stela Munk, Ninkov K. Olga és Gazsó Hargita a Munk Artúr-hagyaték kölcsönvételekor. Gazsó Orsolya fotója

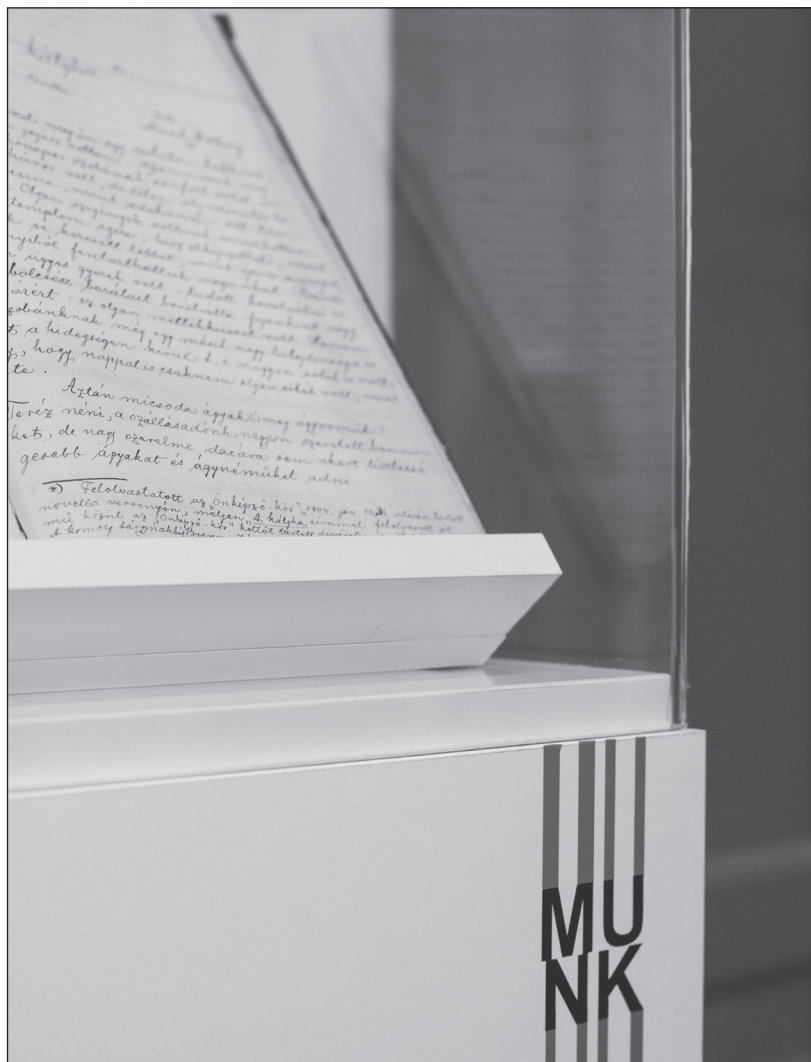
2. kép. Ózer Ágnes átadja a Munk-hagyatékot a Szabadkai Városi Múzeumnak. A képen Ózer Ágnes mellett Mirko Grlica és Ninkov K. Olga. Gazsó Hargita fotója

3. kép. Az üres kiállítóter 3D-ben. Pesti Attila munkája

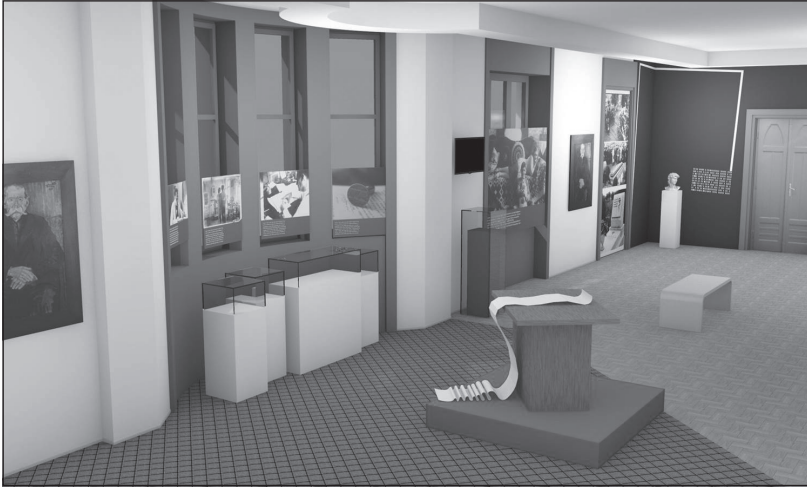
4. kép. A képletes forgatókönyv. Pesti Attila munkája

5. kép. A kézírattal teli tárló. Jovana Reljić fotója

6. kép. A könyveket tartó kapszulák. Jovana Reljić fotója

7. kép. Munk Artúr asztala. Pesti Attila 3D-s számítógépes szimulációja

8. kép. Tárgyi elem kiemelése. Oltási igazolás és képeslapok a Carpathia hajóról, melyek Tanító Kálmán tulajdonai. Jovana Reljić fotója

9. kép. A kiállítás 3D-s számítógépes szimulációja. Pesti Attila munkája